

**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут**

Кафедра цивільного права

Банасевич І.І.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА**

**Методичні вказівки для підготовки до семінарських
занять магістрантів денної форми навчання
спеціальності 081 «Право»**

Івано-Франківськ – 2021

Схвалено на засіданні кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №2 від 20 жовтня 2021 р.)

Затверджено Науково-методичною радою навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №2 від 17 листопада 2021 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №4 від 15 грудня 2021 р.)

Рецензенти:

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

О.І. Зозуляк – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Банасевич І.І. Актуальні проблеми науки цивільного права: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять магістрантів денної форми навчання спеціальності 081 «Право» – Івано-Франківськ, 2021. 43 с.

Банасевич І.І. Актуальні проблеми науки цивільного права: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять магістрантів денної форми навчання спеціальності 081 «Право» – Івано-Франківськ, 2021. 43 с.

Посібник розроблений на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначений для підготовки до семінарських занять із навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права», підготовки до здачі екзамену. В посібнику викладені завдання до семінарських занять з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права», які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, переліки питань, які виносяться на обговорення на занятті, практичних завдань та методичних рекомендацій для виконання індивідуальних завдань. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включені монографічні видання та інші наукові джерела по темі, а також перелік нормативно-правових актів.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

© Банасевич І.І., 2021

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	11
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА	40

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Актуальні проблеми науки цивільного права» є однією із провідних та профілюючих дисциплін для студентів – магістрантів. Прийняття у 2003 році Цивільного кодексу України знаменувало новий етап розвитку приватного права в Україні. І, як засвідчує його науковий аналіз та осмислення, у ньому відбулося багато новел, порівняно з попереднім законодавством. Однак останніми роками науковці та практики все частіше обговорюють ідею системного, а не фрагментарного оновлення ЦК України. Важливим завданням юридичної науки нині стає науковий аналіз та переосмислення усіх приватно-правових інститутів. Зміст дисципліни дозволяє поглибити знання джерел цивільного права, розуміння підходів до виокремлення ознак цивільних правовідносин, їх класифікації, засад та принципів їх регулювання, а також шляхів гармонізації із законодавством ЄС. Відповідно до сучасних пріоритетів у вищій школі основними цілями вивчення навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права» є набуття студентами компетентностей щодо знання та розуміння доктринальних підходів до основних інститутів цивільного права, формування умінь та навичок для самостійного розв'язання практичних проблем, які виникають у процесі здійснення суб'єктами цивільних правовідносин своїх суб'єктивних прав та виконання обов'язків.

Для підготовки до семінарських занять і для самостійної роботи студентам рекомендовано наступні підручники, що можуть бути використані при вивченні всіх тем, які охоплює програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права»:

1. Борисова В.І. Цивільне право України: підручник Т. 1 // [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.ws/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_-_borisova_vi.
2. Борисова В.І. Цивільне право України: підручник Т. 2 // [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.ws/1584072047810/pravo/tsivilne_pravo_tom_2_-_borisova_vi.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
4. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.
5. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України: у 2 т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В.В. Луця. 5-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. 832 с.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т. II. 1120 с.
7. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: у 2-х т. / відп. ред. В. Г. Ротань. 2-ге вид. Х.: Фактор, 2010. Т. 2. 784 с.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. ХаритонОВОЇ, Н.Ю. Голубевої. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010.
9. Цивільне право України. Загальна частина [Текст]: підручник / за ред. Дзери О.В. та ін. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
10. Цивільне право України. Особлива частина [Текст]: підручник / за ред. Дзери О.В. та ін. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.
11. Цивільне право: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2017. Т.1. 656 с.

12.Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1. Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харів: ЕКУС, 2020. 928 с.

13.Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку: матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків: Право, 2020. 480 с.

URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf.

Окрім того до кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна та інші наукові джерела по темі, а також перелік нормативно-правових актів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Тема 1. Питання про предмет і метод цивільного права в юридичній науці та законодавстві України.

Історичний розвиток дискусії щодо визначення предмету цивільного права. Майнові відносини як предмет цивільного права. Проблема визначення сфери регулювання цивільним правом особистих (немайнових) відносин. Відмежування цивільного права від суміжних галузей права (господарського, сімейного та інших).

Поняття методу цивільного права. Проблеми ідентифікації ознак методу цивільного права. Юридична рівність суб'єктів цивільного права. Майнова відокремленість (самостійний організаційно-правовий статус) суб'єктів цивільного права. Ініціативно-диспозитивний характер відносин. Майновий характер відповідальності учасників цивільних правовідносин та особливі способи захисту цивільних прав як ознака методу цивільного права.

Проблеми предмету та методу цивільного права в сучасних правових дослідженнях.

Тема 2. Теорія цивільних правовідносин (поняття, зміст і класифікація).

Поняття правовідношення у загальній теорії права. Ознаки, які відрізняють правовідносини від інших видів суспільних відносин. Цивільні правовідносини як особливий вид правовідносин. Класифікація цивільних правовідносин.

Проблеми визначення абсолютних та відносних правовідносин в цивільному праві. Ознаки абсолютних цивільно-правових відносин. Їх відмежування від відносних цивільних правовідносин. Перехід абсолютних цивільних правовідносин у відносні.

Дискусії щодо структури цивільного правовідношення. Елементи цивільного правовідношення.

Підстави виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин. Поняття, види юридичних фактів в цивільному праві.

Тема 3. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин (порівняльно-правовий аналіз національного та зарубіжного законодавства).

Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб. Поняття та ознаки фізичної особи як самостійної цивільно-правової категорії. Фізіологічні та соціальні індивідуалізуючі ознаки фізичної особи та їх значення.

Поняття цивільної правоздатності фізичних осіб та її зміст. Проблеми невідчужуваності правоздатності та її обмеження. Цивільна дієздатність та її різновиди. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав малолітніми в межах своєї дієздатності. Дієздатність неповнолітніх та проблеми їх емансипації. Проблеми участі в цивільних правовідносинах фізичних осіб з дефектом дієздатності. Вплив інноваційних технологій на правосуб'єктність фізичних осіб.

Тема 4. Теорія юридичної особи (минуле та сучасність).

Поняття юридичної особи в цивільному праві. Історичний аналіз підходів до розуміння сутності юридичної особи. Теорія юридичної особи: теорія відокремленого

майна, фікції, реальності, теорія інтересу. Теорії сутності юридичної особи в радянський період: теорія юридичної особи як колективу, теорія юридичної особи як держави, теорія "директора", теорія юридичної особи - соціальної реальності, теорія юридичної особи-організації. Сучасні дослідження проблеми сутності юридичної особи.

Ознаки юридичної особи. Правоздатність та дієздатність юридичної особи. Проблеми класифікації юридичних осіб.

Тема 5. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав та виконання цивільно-правових обов'язків.

Поняття і зміст здійснення суб'єктивного цивільного права. Принципи та межі здійснення цивільних прав.

Проблема категорії "зловживання правом" в теорії цивільного права (погляди науковців). Поняття і форми зловживання правом.

Проблеми виконання цивільно-правових обов'язків.

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав та інтересів. Форми захисту цивільних прав та інтересів.

Тема 6. Спірні питання цивільно-правової відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність як спосіб захисту цивільних прав. Особливості цивільно-правової відповідальності. Функції цивільно-правової відповідальності. Співвідношення понять "відповідальність" та "санкції".

Види та форми цивільно-правової відповідальності.

Підстави та умови цивільно-правової відповідальності. Поняття та правова природа цивільного правопорушення. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності. Цивільно-правова відповідальність без вини.

Тема 7. Теоретичні проблеми права власності та інших речових прав.

Поняття власності і права власності в юридичних дослідженнях. Право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні, його елементи.

Зміст права власності. Підстави виникнення та припинення права власності.

Поняття інших речових прав на чуже майно. Право володіння. Право користування (сервітут). Емфітевзис і суперфіцій в цивільному праві.

Поняття довірчої власності.

Тема 8. Загальні положення про інтелектуальну власність та їх застосування в юридичній практиці.

Поняття права інтелектуальної власності. Закріплення терміна «право інтелектуальної власності» в законодавстві. Об'єкти інтелектуальної власності.

Структура підгалузі право інтелектуальної власності. Інститут авторського права та суміжних прав. Особливості права промислової власності. Специфіка інституту індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

Майнові та особисті немайнові права на об'єкти інтелектуальної власності, їх здійснення та захист. Виключні права на об'єкти інтелектуальної власності.

Тема 9. Особисті немайнові права фізичних і юридичних осіб.

Поняття особистих немайнових прав фізичної особи, їх правова природа. Зміст особистих немайнових прав.

Класифікація особистих немайнових прав фізичних осіб. Немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб.
Особливості особистих немайнових прав юридичних осіб.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

Тема 10. Теорія цивільно-правового договору.

Феномен договору в цивілістиці. Підходи до розуміння сутності і значення цивільно-правового договору. Функції договору.

Роль договору у структурі механізму регулювання цивільних відносин.

Проблеми систематизації договорів у сучасному цивільному праві.

Зміст договору. Істотні умови договору. Інші умови договору. Специфіка тлумачення договору.

Тема 11. Загальна характеристика зобов'язань щодо реалізації майна.

Поняття та особливості зобов'язань щодо реалізації майна.

Процес уніфікації правових норм щодо реалізації майна на основі інституту купівлі-продажу (міжнародний та національний досвід). Аналіз загальних положень про купівлю-продаж. Основні елементи договірної зобов'язання купівлі-продажу.

Різновиди купівлі-продажу (роздрібна купівля-продаж, поставка, контракція сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міна).

Зобов'язання з договорів дарування, ренти та довічного утримання.

Тема 12. Зобов'язання з передачі майна в користування (теорія і практика).

Загальна характеристика правового регулювання договірних відносин про передання майна в користування.

Договір як підстава виникнення зобов'язань із передання майна в користування. Поняття та юридична природа договору про передання майна в користування. Система договорів про передання майна в користування. Права та обов'язки сторін договору про передання майна в користування. Укладення договорів, за якими майно передається в користування.

Порівняльна характеристика різновидів договору майнового найму. Особливості договору прокату, найму (оренди) земельної ділянки, найму будівлі або іншої капітальної споруди, найму (оренди) житла, найму (оренди) транспортного засобу, лізингу, позички.

Тема 13. Зобов'язання з виконання робіт у цивільному праві.

Загальна характеристика правового регулювання договірних відносин про виконання робіт.

Договір як підстава виникнення зобов'язань про виконання робіт. Поняття договору підряду та його відмежування від суміжних інститутів цивільного права. Система підрядних договорів. Сторони договору підряду. Права та обов'язки сторін договору підряду.

Порівняльна характеристика різновидів договору підряду: договір побутового підряду, договір будівельного підряду, договору підряд на проведення проектних та

пошукових робіт.

Тема 14. Зобов'язання з надання послуг у Цивільному кодексі України.

Загальна характеристика правового регулювання договірних відносин про надання послуг. Поняття і види договірних зобов'язань по наданню послуг. Предмет, зміст, укладення та виконання договору про надання послуг.

Транспортні зобов'язання, їх поняття, види та загальна характеристика. Система транспортних договорів. Поняття і види експедиційних послуг.

Зобов'язання з договору зберігання. Особливості зобов'язань по наданню посередницьких послуг. Договір доручення та комісії. Поняття договору управління майном.

Фінансові послуги в цивільному праві. Договори про надання фінансових послуг, їх види. Поняття і система зобов'язань по страхуванню. Загальна характеристика зобов'язань, що виникають з договорів позики, кредитного договору, договору банківського рахунку і банківського вкладу, факторингу. Особливості зобов'язань по розрахунках.

Проблеми відповідальності учасників договорів про надання послуг.

Тема 15. Зобов'язання, що виникають з односторонніх правочинів і з дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.

Поняття та основні ознаки та функції недоговірних зобов'язань. Види недоговірних зобов'язань.

Загальна характеристика публічної обіцянки винагороди. Особливості інституту ведення чужих справ без доручення.

Рятування здоров'я та життя особи, майна фізичної або юридичної особи.

Поняття та специфіка створення небезпеки (загрози) життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Умови виникнення зобов'язань з безпідставного збагачення. Форми і види безпідставного придбання чи заощадження майна.

Тема 16. Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди.

Відшкодування шкоди в цивільному праві. Поняття, юридична природа та елементи зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди (деліктних зобов'язань). Підстави та умови виникнення деліктних зобов'язань. Суб'єкт і об'єкт зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Принципи відшкодування шкоди в деліктних зобов'язаннях.

Види зобов'язань, що виникають із заподіяння шкоди.

Поняття моральної шкоди. Проблеми визначення та відшкодування завданої моральної шкоди.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. СПАДКОВЕ ПРАВО

Тема 17. Загальні положення про спадкування.

Поняття та значення спадкування. Поняття спадщини, склад спадщини. Спадкодавець та спадкоємці. Усунення від спадщини. Підстави спадкування за Цивільним кодексом України.

Спадкування за заповітом. Секретний заповіт. Заповіт подружжя. Заповіт з умовою. Особливості права на обов'язкову частку у спадщині.

Спадкування за законом. Коло спадкоємців за законом. Проблематика черговості спадкування. Спадкування за представленням.

Особливості здійснення права на спадкування.

Поняття спадкового договору. Аргументи за і проти існування інституту спадкового договору (аналіз сучасних правових досліджень науковців).

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА. ТЕОРІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН (ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І КЛАСИФІКАЦІЯ)

(2 години)

Методичні рекомендації: цивільне правовідношення – це результат правового регулювання відносин між його учасниками нормами цивільного права. Водночас цивільне правовідношення виступає і засобом правового впливу на фактичні відносини людей, адже за межами практичної діяльності суб'єктів права правова норма втрачає своє значення, а вплив останньої на суспільні відносини не можна відокремити від правовідношення. Усі цивільні правовідносини мають приватно-правовий характер.

Цивільні правовідносини характеризуються наступними ознаками: а) це майнові та особисті немайнові відносини, врегульовані нормами цивільного права; б) учасники цих відносин володіють майновою відокремленістю та є юридично рівними; в) підставою їх виникнення виступає, як правило, вільне волевиявлення учасників; г) зміст цивільних правовідносин, тобто права та обов'язки їх учасників, реалізуються на власний розсуд суб'єктів відповідно до положень законодавства, умов правочину. Однак у випадку, коли реалізації цивільних прав уповноваженою особою перешкоджає зобов'язана сторона правовідношення, цивільні права можуть бути здійснені і незалежно від волі зобов'язаної особи, в порядку цивільного судочинства.

Правові норми та правосуб'єктність, будучи необхідними передумовами правовідношення, самі по собі не породжують, не змінюють і не припиняють цивільних правовідносин як динамічних явищ. Даний рух правовідносин залежить від настання передбачених правовими нормами реальних обставин, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин між їх учасниками, що називаються цивільними юридичними фактами. Тому юридичні факти (або їх сукупність - юридичні склади) виступають в якості зв'язуючого ланцюга між правовою нормою і цивільними правовідносинами. Без юридичних фактів не встановлюється, не змінюється і не припиняється жодне цивільне правовідношення.

З метою індивідуалізації цивільно-правових відносин наука цивільного права виділяє елементи правовідносин: суб'єкт, об'єкт та зміст (суб'єктивне цивільне право та суб'єктивний цивільний обов'язок).

Цивільно-правові відносини можуть бути класифіковані в залежності від кількох критеріїв: а) підстав виникнення правовідносин; б) кола зобов'язаних осіб та ступеня конкретизації відносин; в) об'єкта правовідношення; г) поведінки зобов'язаної сторони.

Питання для обговорення:

1. Цивільні правовідносини як особливий вид правовідносин.
2. Класифікація цивільних правовідносин.
3. Дискусії щодо структури цивільного правовідношення. Елементи цивільного правовідношення.
4. Підстави виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.
5. Поняття, види юридичних фактів в цивільному праві.

Практичні завдання.

№1. Петрусенко, від'їжджаючи у відпустку, взяв у борг у свого знайомого Олексенка, певну суму грошей, а також речі, необхідні для відпочинку. Під час поїздки гроші та інші позичені речі у Петрусенка вкрали. Після приїзду він відмовився повертати гроші та відшкодовувати вартість вкрадених речей, посилаючись на те, що він не несе відповідальності за дії злочинців.

Чи є юридично грамотними аргументи Петрусенка? Які правовідносини виникли між зазначеними в тексті завдання особами?

№2. Фермер Сидоренко систематично випускав корів і гусей, що знаходилися в його господарстві, за його межі без здійснення за ними належного догляду. Внаслідок цього тварини псували обладнання та з'їдали врожай на сусідніх земельних ділянках.

Проаналізуйте вказану ситуацію і вкажіть, які правовідносини в даному випадку виникли між Сидоренком і його сусідами. Дайте характеристику елементам цих відносин.

№ 3. Громадянин Петров уклав договір з товариством з обмеженою відповідальністю «Ремонтбуд» щодо здійснення ремонту своєї квартири. Товариство не встигло у передбачені законом строки завершити ремонтні роботи, пославшись на те, що це сталося не з його вини, оскільки частина матеріалів для ремонту була недопоставлена внаслідок прострочки приватного підприємства «Інтер'єр», з яким був укладений відповідний договір.

Які відносини виникли між громадянином і товариством? Дайте юридичну оцінку аргументам товариства щодо неможливості відповідати перед громадянином через невиконання своїх зобов'язань за договором третьою особою.

№ 4. Громадянин Віденко протягом двох років проживав у фактичних шлюбних відносинах з громадянкою Поповою. За цей час Віденко за власні кошти придбав квартиру, причому в нотаріально посвідченому договорі купівлі-продажу квартири він був зазначений як єдиний покупець. Після спливу двох років спільного проживання Віденко і Попова упевнились у неможливості продовження перебування у фактичному шлюбі. Попова вимагала поділити порівну усе майно, нажите під час фактичного шлюбу, в тому числі і квартиру. Віденко заперечував, вказуючи на те, що поділу підлягає усе майно, крім квартири, яка є об'єктом його особистої приватної власності, адже була придбана хоча і під час дії фактичних шлюбних відносин, але за його власні кошти.

Які правовідносини виникли між Віденком і Поповою? Які норми законодавства слід застосувати для вирішення спору?

№ 5. Після смерті Круглова спадщина (жилий будинок та предмети домашньої обстановки) відкрилася на користь чотирьох його синів - спадкоємців за законом. Усі вони виявили бажання прийняти спадщину. Троє з них вважали, що спадкове майно повинно бути розділено порівну, а четвертий, погоджуючись з необхідністю поділу будинку в рівних частках, послався на те, що оскільки він був єдиним із спадкоємців, який проживав спільно із спадкодавцем і здійснював за ним догляд, він має виключне право на одержання предметів домашньої обстановки. Цими

предметами він, на відміну від інших спадкоємців, користувався ще за життя батька і фактично вважав їх своїм власним майном.

Які правовідносини виникають між спадкоємцями після відкриття спадщини і після здійснення дій, спрямованих на її прийняття? Які відносини - абсолютні чи відносні - мають місце у разі поділу майна, яке належало спадкодавцеві на праві власності, між кількома спадкоємцями?

Рекомендована література:

1. Васильєва В.В. Договір як особливий юридичний факт. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2012. Випуск 19. Том 2. с.28-30.

2. Васильєва В. В. Договір як підстава виникнення цивільно-правового зобов'язання: автореф. дис. ...12.00.03. К, 2013. 20 с.

3. Деякі питання визначення цивільних правовідносин як різновиду правовідносин // <http://www.reallook.com.ua/4758/deyaki-pitannya-viznachennya-civilnix-pravovidnosin-yak-riznovidu-pravovidnosin/>

4. Дмитренко В. Видові ознаки правовідносин (цивільно-правовий аспект). Юридичний вісник України. 2004. № 39. С. 29–34.

5. Жилінкова І. Комплексні цивільні правовідносини: поняття, структура, ознаки. Право України. 2010. № 12. С. 11-17.

6. Жилінкова І.В. Цивільні правовідносини // Цивільне право України: Підручник. У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Т.1. К: Юрінком Інтер, 2010. С. 81–91.

7. Завальний А. Юридичні факти: історичні та сучасні аспекти розуміння. Право України. 2006. № 1. С. 113–116.

8. Кочергіна В. Правові акти як підстави виникнення цивільних прав та обов'язків: поняття, природа, класифікація. Підприємництво, господарство і право. 2009. №6.

9. Коструба А. Правоприпиняюча властивість юридичних фактів у цивільному праві України (в аспекті поділу на дії та події). Право України. 2011. № 6.

10. Коструба А. Ознаки правоприпиняючих юридичних фактів. Підприємництво, господарство, право. 2011. № 2.

11. Коструба А.В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних правовідносин: монографія. К.: Ін Юре, 2014. 376 с.

12. Надьон В.В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин. Харків: Право, 2017. 392 с.

13. Пленюк М.Д. Юридичні факти як підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань (теоретичні та практичні засади): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 426 с.

14. Погребняк В.Я. Виникнення, перехід та припинення суб'єктивних цивільних прав: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2021. 445 с.

15. Ромащенко І. Деякі аспекти зміни та припинення цивільних правовідносин. Підприємництво, господарство, право. 2011. № 3

16. Харитонов Є. О. Цивільні правовідносини: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. – 91 с.

17. Яворська О. Цивільні відносини: нові підходи у правовому регулюванні. Підприємництво, господарство і право. 2002. №3.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «правовідношення».
2. Які ознаки відрізняють правовідносини від інших суспільних відносин?
3. Які ознаки притаманні цивільним правовідносинам?
4. Назвіть класифікаційні критерії цивільних правовідносин.
5. Назвіть ознаки абсолютних правовідносин.
6. Які ознаки абсолютних правовідносин відмежовують їх від відносних?
7. Назвіть елементи цивільного правовідношення.
8. Назвіть підстави виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.
9. Назвіть види юридичних фактів.

**ТЕМА. ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН
(ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО
ТА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА)**

(2 години)

Методичні рекомендації: згідно ст. 24 ЦК України фізичною особою є людина як учасник цивільних відносин. Як суб'єкт цивільних правовідносин фізична особа володіє цивільною правоздатністю і дієздатністю (цивільною правосуб'єктністю).

Цивільна правоздатність являє собою здатність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки. Цивільна правоздатність виникає в момент народження і припиняється зі смертю фізичної особи. Дане правило є імперативним і не містить винятків. Не встановлює винятків з нього і ст. 1222 ЦК, згідно якої спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. В наведеному випадку фізична особа набуде правосуб'єктність лише з моменту народження.

ЦК України закріплює принцип рівної правоздатності, тобто теоретично рівних можливостей для усіх фізичних осіб щодо набуття не заборонених законом прав та обов'язків.

Студентам слід звернути пильну увагу на питання про співвідношення цивільної правоздатності і суб'єктивного цивільного права. Наділення фізичної особи правоздатністю не свідчить про появу у неї суб'єктивного права, адже для набуття суб'єктивного права необхідно, щоб настав певний юридичний факт.

Закон не допускає обмеження цивільної правоздатності правочинами та актами Президента України, органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 27 ЦК України). Такі обмеження можуть передбачатися лише Конституцією України.

Другою характеристикою фізичної особи як суб'єкта права є наявність цивільної дієздатності. Цивільна дієздатність - це здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ч. 2 ст. 30 ЦК України).

На відміну від правоздатності, обсяг якої є рівним (ч. 1 ст. 26 ЦК України), обсяг цивільної дієздатності залежить від віку і стану психіки громадянина. З цього

впливає необхідність закріплення у законодавстві різних видів цивільної дієздатності - повної (ст. ст. 34, 35), часткової (ст. 31), неповної (ст. 32), визнання особи обмежено дієздатною (ст. ст. 36-38) або недієздатною (ст. 39 ЦК України). З метою більш глибокого оволодіння матеріалом студентам можна порекомендувати порівняти положення про цивільну дієздатність, що містяться у ЦК УРСР 1963 р. та ЦК України.

Питання для обговорення:

1. Поняття та ознаки фізичної особи як самостійної цивільно-правової категорії. Фізіологічні та соціальні індивідуалізуючі ознаки фізичної особи та їх значення.
2. Поняття цивільної правоздатності фізичних осіб та її зміст.
3. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав малолітніми в межах своєї дієздатності.
4. Дієздатність неповнолітніх та проблеми їх емансипації.
5. Проблеми участі в цивільних правовідносинах фізичних осіб з дефектом дієздатності.
6. Вплив інноваційних технологій на правосуб'єктність фізичних осіб.

Практичні завдання.

№1. Директор автотранспортного підприємства видав наказ, яким заборонив бухгалтерії виплачувати слюсарю Сидорову належну йому заробітну плату і дав розпорядження видавати зарплату його дружині. Прийняття таких заходів у наказі було мотивоване тим, що Сидоров зловживав спиртними напоями.

Дайте юридичну оцінку наказу директора.

№2. Виїжджаючи в довгострокове відрядження, Лукіна вимагала, щоб чоловік видав їй розписку в тому, що в її відсутність він не буде продавати належних їм речей. Така розписка не тільки була написана чоловіком Лукіної, але й посвідчена нотаріусом.

Повернувшись через півроку додому, Лукіна з'ясувала, що її чоловік продав телевізор своєму знайомому. Лукіна пред'явила до останнього позов про визнання договору купівлі-продажу телевізора недійсним. До позовної заяви була додана розписка чоловіка. *Яке рішення повинен винести суд?*

№ 3. Власник будинку Черненко здав за договором житлового найму одну з кімнат сім'ї Мусатових строком на п'ять років. Згідно умов договору Мусатови не мають права грати на музичних інструментах, користуватися транзистором і магнітофоном, поки вони проживають в будинку Черненко, але через 2 роки, коли сину Мусатових виповнилось 6 років, спеціалісти виявили в нього музичні здібності, батьки придбали фортепіано і записали його до музичної школи.

Черненко пред'явив позов до наймача про розірвання договору житлового найму на підставі того, що останній порушив умови договору.

Яке рішення повинен винести суд?

№ 4. Коли Григорію Доліну виповнилось 14 років, бабуся в день його народження подарувала йому 500 грн. Григорій наступного дня пішов до банку і

поклав ці гроші на депозитний рахунок. Через 3 місяці він зняв з рахунку 250 грн. і купив у батька свого знайомого Чернова собаку.

Мати Григорія вимагає, щоб Чернов забрав собаку і повернув 250 грн. Оскільки Чернов відмовився це зробити, мати Григорія змушена була звернутись з позовом до суду про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Чи підлягає позов задоволенню? Чи правомірно вчинили працівники банку, видавши гроші Григорію без згоди на це його батьків?

№ 5. Сімнадцятирічний Міша Кириченко на першу ж заробітну плату, яку він одержав на заводі, купив у Олега Міщенко куртку. Батьки Міші вимагали, щоб він повернув куртку знайомому і забрав у нього свої гроші. Міша не виконав вимоги батьків і наступного дня уклав договір міни з Селюковим - робітником того ж заводу. Згідно цього договору Міша передав Селюкову куртку, в заміні якої одержав від нього годинник. Батьки Міші вимагають розірвання і цього договору. Оскільки контрагенти Міші за обома угодами відмовились і виконати вимоги його батьків, батько Міші звернувся з позовами в суд про визнання договорів купівлі-продажу і міни недійсними.

Чи підлягають ці позови задоволенню?

№6. Шістнадцятирічний Вітя Сумарков, який навчається у технікумі, на одержану стипендію купив декілька білетів грошово-речової лотереї. По одному з цих білетів він виграв холодильник «Дніпро». Не проінформувавши своїх батьків, він продав холодильник за 1500 грн. сусіду по будинку Іванову Я. С.

Батько Віті звернувся до Іванова Я. С. з проханням повернути холодильник. Проте Іванов Я. С. відмовився це зробити, посилаючись на те, що білети грошово-речової лотереї Вітя придбав на свою стипендію, то він може самостійно розпоряджатися і цими білетами, і виграшами, які на них випали.

Тоді батько Віті пред'явив до Іванова Я. С. позов про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Яке рішення повинен винести суд?

Рекомендована література:

1. Бірюков І. До питання визначення змісту «громадянин» і «фізична особа // Підприємництво, господарство і право. 2001. № 7.

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003р. в редакції Закону від 26.11.2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

5. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації до Єдиного державного демографічного реєстру: Постанова КМУ №207 від 2.03.2016 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-%D0%BF>.

6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>.

7. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мініюсту України № 52/5 від 18.10.2000 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
8. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Мініюсту України № 96/5 від 12.01.2011 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>
9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
10. Романовська Л. Правоздатність дитини за цивільним законодавством. Право України. 2013. № 1-2. С. 407-412.
11. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
12. Стефанчук М. О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення : монографія. Київ : Артєк, 2020. 479 с.
13. Стефанчук М. О. Підстави обмеження у дієздатності фізичної особи за цивільним законодавством України та європейських країн. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. 2010. Вип. 9. С. 148–150.
14. Стефанчук М. О. Перспективи розвитку правового регулювання інституту обмеженої дієздатності фізичної особи: порівняльно-правовий аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2010. № 929. С. 129–132.
15. Стефанчук М. О. Щодо визначення сутності та правових наслідків динаміки фізіологічних індивідуалізуючих ознак фізичної особи. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». 2015. Випуск 2. С. 289–297.
16. Стефанчук М. О. Проблеми та перспективи адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері обмеження права фізичної особи на свободу пересування. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». № 4. 2017. С. 49–52.
17. Стефанчук М. О. Перспективи адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері правового регулювання ідентифікації фізичної особи. Право України. № 8. 2017. С. 173–181
18. Стефанчук М. О. Поняття й ознаки правоздатності в сучасній цивільно-правовій доктрині. Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 2/1. С. 125–129.
19. Стефанчук М. О. Історія, стан та перспективи розвитку теорії «динамічної правоздатності» в українській цивілістичній науці. Eurasian Academic Research Journal. 2016. № 1 (01). С. 32–39.
20. Черненко Л. Предмет правового інституту реєстрації актів громадянського (цивільного) стану. Право України. 2010. № 4. С. 321-328.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть співвідношення понять «особа», «фізична особа», «громадянин»,.
2. Визначте поняття правосуб'єктності фізичної особи.
3. Розкрийте суть поняття «цивільна правоздатність».
4. Назвіть види цивільної дієздатності.
5. Які обсяги кожного з видів цивільної дієздатності?

ТЕМА. ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

(2 години)

Методичні рекомендації: кожне суб'єктивне право має цінність лише тоді, коли забезпечене реальною можливістю його носія щодо здійснення цього права. Здійснення суб'єктивного цивільного права являє собою реалізацію уповноваженим суб'єктом певних можливостей, спрямованих на задоволення потреб та інтересів і передбачених законом або, хоча й не передбачених, але ним не заборонених.

Таким чином, студенти мають звернути увагу на те, що в основі суб'єктивного цивільного права лежить не якась одна, а цілий комплекс можливостей, що надаються уповноваженій особі (володільцеві права) правовою нормою. Обрання того чи іншого варіанту поведінки залежить від характеру правової норми та від мети, досягнення якої ставить перед собою уповноважений суб'єкт.

Водночас, здійснення суб'єктивного цивільного права не є безмежним. Загальні засади меж здійснення права визначені у Конституції України, згідно ст. 23 якої людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Дана норма у відношенні цивільних прав одержала свій подальший розвиток у ст. 13 ЦК, за змістом якої суб'єкти здійснюють права в межах договору, актів цивільного законодавства. Здійснюючи своє право, уповноважена особа зобов'язана утриматися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довікіллю, культурній спадщині, або суперечили б моральним засадам суспільства.

Суб'єктивному праву завжди відповідає юридичний обов'язок, тобто необхідність певної поведінки, що спрямована на здійснення суб'єктивного права. В цивільних відносинах зобов'язана особа повинна або вчинити певні дії, тобто на неї покладається активний обов'язок, або утриматися від їх вчинення (пасивний обов'язок).

Надзвичайно важливими є принципи належного та реального виконання зобов'язань, адже на їхній основі базується стабільність цивільного обороту в цілому. Згідно ст. 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином, тобто із додержанням усіх умов щодо строку, місця, строку, способу та інших характеристик виконання зобов'язання, передбачених законом та(або) договором. Реальне виконання в переважній більшості випадків відповідає тим цілям, які бажано досягнути контрагенти за зобов'язанням, і полягає у виконанні зобов'язання в натурі.

Крім того, варто звернути увагу на те, що належна поведінка зобов'язаної особи може стимулюватися не лише передбаченими заходами відповідальності, але й додатковими стимулами, серед яких чільне місце займають способи забезпечення виконання зобов'язань - неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава, притримання та інші способи, що можуть бути передбачені законом або договором (ст. ст. 546-597 ЦК України).

Право на захист являє собою суб'єктивне цивільне право, яке виникає в особи в разі порушення належних їй прав та інтересів і є юридичною реакцією на порушення таких прав та інтересів.

Цивільне законодавство передбачає наступні способи захисту цивільних прав: визнання права; визнання правочину недійсним; відновлення становища, що існувало до порушення права; припинення дій, які порушують право; примусове виконання

обов'язку в натурі; відшкодування моральної шкоди; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ст. 16 ЦК України).

Слід зазначити, що перелік способів захисту, передбачений даною нормою, є невичерпним. Крім того, незважаючи на те, що норми ст. 16 ЦК України прямо регулюють лише захист порушених цивільних прав у суді, немає підстав для того, щоб не поширити ці способи і щодо захисту цивільних прав в іншому порядку (ст. ст. 17-19 ЦК України).

Вибір конкретного способу захисту цивільних прав залежить від виду цивільного правовідношення і обумовлюється тими цілями, яких бажає досягти суб'єкт, право якого порушено.

Ст. 19 ЦК України передбачає новий спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав - самозахист, який визначається законом як застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Студентам слід зацентувати увагу на тому, що здійснення права на самозахист може мати наслідком порушення прав іншої особи і, передусім, завдання шкоди. В цьому разі за змістом ст. 1169 ЦК України шкода, завдана порушникові внаслідок протидії порушенню права, не відшкодовується, якщо не були перевищені межі необхідної оборони. Якщо шкода завдана третій особі, вона може підлягати відшкодуванню особою, яка її завдала, якщо така шкода завдана способами самозахисту, які заборонені законом та (або) суперечать моральним засадам суспільства.

Питання для обговорення:

1. Поняття і зміст здійснення суб'єктивного цивільного права.
2. Принципи та межі здійснення цивільних прав.
3. Поняття і форми зловживання правом.
4. Поняття і зміст суб'єктивного права на захист.
5. Способи захисту цивільних прав.

Практичні завдання.

№1. Мачуха малолітнього Б., яка була призначена його опікуном, реалізувала майно, яке він одержав у спадщину, в тому числі: акції на пред'явника, предмети домашньої обстановки та вжитку. Крім того, вона без згоди підопічного користувалася автомобілем, який також був успадкований ним.

Б. звернувся до юриста за консультацією щодо правомірності здійснення його опікуном усіх зазначених дій.

Дайте юридичну оцінку діям опікуна.

№ 2. 16-річний К. одержав у спадщину після смерті свого діда квартиру, автомобіль, гараж, деякі музичні інструменти та колекцію старовинних грошей. Колекцію грошей К. вирішив продати своєму однокласнику.

Проаналізуйте дану ситуацію і визначте, чи може К. вчинити вказану дію? Яким чином він здійснюватиме свої права на інше успадковане майно?

№3. А. уклав з туристичною фірмою договір про надання туристичних послуг, за яким фірма зобов'язувалася: 1) забезпечити трансфер А. автобусом до м. Будапешт і в зворотному напрямку з прибуттям 8.08.2005 р. приблизно о Ю-й-12-й годині, а в зворотному напрямку - 15.08.2005 р. приблизно о 9-й годині; 2) забезпечити проживання та надання екскурсійних послуг.

Друга частина зобов'язань за договором туристичною фірмою була виконана належним чином. Разом з тим автобус прибув до місця призначення із запізненням на 12 годин, через що була істотно скорочена екскурсійна програма, а повернувся із запізненням на 10 годин, через що А. не вийшов вчасно на роботу і через це був позбавлений премії.

А. звернувся до суду з вимогою про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, посилаючись на невиконання фірмою своїх зобов'язань. Представник останньої з позовними вимогами не погодився, пославшись на те, що запізнення автобусу до місця екскурсії та у зворотному напрямку відбулося через форс-мажорні обставини - істотну затримку автобусу на митниці. А. в свою чергу зазначив, що хоча затримка на 3-4 години на митниці і мала місце, проте автобус прибув не з таким значним запізненням, якби водій через кожні 30 хвилин руху не зупинявся б для його ремонту.

Дайте юридичну оцінку аргументам сторін. Вирішіть справу.

№ 4. Приватне підприємство (ПП) «Альфа» уклало з товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Фаворит» договір поставки, за яким підприємство взяло на себе зобов'язання поставити ТОВ 10 тисяч токарних верстатів до 1 січня 2005 р. Підприємство до зазначеного строку змогло виконати зобов'язання лише частково і здійснило поставку 8 тисяч верстатів, а інші 2 тисячі були поставлені 1 лютого 2006 р., посилаючись на те, що причиною несвоєчасного виконання зобов'язання стали дії Акціонерного товариства (АТ) «Вібор», що порушило строки виготовлення верстатів перед підприємством.

На претензії ТОВ щодо прострочення виконання зобов'язання ПП відповіло, що його вина у простроченні відсутня, адже викликана не лише несвоєчасністю виконання зі сторони АТ, але й також відсутністю у ТОВ збитків, оскільки останнє ще не придбало цехи для розташування верстатів.

Дайте юридичну оцінку аргументам, продавця. Яким чином покупець може захистити порушені права?

№ 5. Підприємство уклало договір з будівельною організацією на будівництво складського приміщення.

Після завершення робіт та проведення прийомки об'єкта було виявлено, що роботи виконані неякісно (зокрема, має місце протікання даху, нерівність підлоги тощо).

Яким чином підприємство може захистити свої порушені права?

Рекомендована література:

1. Венедіктова І. Форми захисту охоронюваних законом інтересів. Підприємництво, господарство, право. 2011. № 10

2. Венедіктова І. Співвідношення категорій охорони і захисту охоронюваних законом інтересів. Право України. 2011. №10. с.192-199.

3. Венедиктова І. Реалізація охоронюваних законом інтересів у договірних правовідносинах. Право України. 2012. №9. с.78-86.
4. Венедиктова І. Охоронювані законом інтереси у правовідносинах власності. Право України. 2013. № 1-2. С. 324-331.
5. Жеребной І. Діяльність органів місцевого самоврядування та прокуратури щодо захисту інтересів неповнолітніх: цивільно-правовий аспект. Підприємництво, господарство, право. 2011. № 3.
6. Кот О. О. Спеціальні способи захисту суб'єктивних цивільних прав. Право України. 2017. № 1. С. 91-100.
7. Кот О. О. Правова природа права на захист цивільних прав. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Випуск 41. Том 1. С. 114-116.
8. Кот О. О. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав. Часопис Київського університету права. 2016. № 4. С. 184-189.
9. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.
10. Литовченко Л. Право на захист цивільних прав та інтересів. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 5. С. 20-24.
11. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав [текст]: Монографія / За заг. ред. академіків НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. К.: НДІ приватного права та підприємництва НАПрН України, 2012. 400 с.
12. Підлубна Т. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Підприємництво, господарство, право. 2008. № 9.
13. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів [текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 20 с.
14. Полянський Т. Зловживання правом (загальнотеоретичний аналіз). Право України. 2010. № 1. С. 128-133.
15. Резнікова В.В. Зловживання правом: поняття та ознаки. Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 23-35.
16. Ромашенко І. Засоби та способи захисту цивільних прав: співвідношення понять. Підприємництво, господарство, право. 2010. № 6.
17. Ярема А.Г. Система способів захисту цивільних прав судом [текст] // Вісник Верховного суду України. 2009. №12 (112). С. 34-39.
18. Ярчук А. Право (правомочність) на захист: поняття та правова природа. Підприємництво, господарство, право. 2009. №3.

Питання для самоконтролю:

1. Який зміст здійснення суб'єктивного цивільного права?
2. Які принципи здійснення суб'єктивного цивільного права?
3. Які межі здійснення суб'єктивного цивільного права?
4. Що таке зловживанням правом?
5. Які форми зловживання правом виділяють в доктрині цивільного права?
6. Назвіть принципи виконання цивільно-правових обов'язків.
7. Встановіть співвідношення принципів належного та реального виконання цивільно-правових обов'язків.
8. Що таке право на захист?
9. Який зміст суб'єктивного права на захист?
10. Назвіть способи захисту цивільних прав та інтересів.

11. Назвіть форми захисту цивільних прав та інтересів.
12. Які особливості самозахисту?

ТЕМА. СПІРНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

(2 години)

Методичні рекомендації: при підготовці до першого питання необхідно пригадати тему «Юридична відповідальність» з курсу «Теорії держави і права», з'ясувати зміст кожної із загальних та специфічних ознак відповідальності у цивільному праві. Розглядаючи форми цивільно-правової відповідальності необхідно врахувати, що вони поділяються на загальні, передбачені ст.22, 23 ЦК та спеціальні, правове регулювання яких здійснюється ст. 549-552 (неустойка) та ст. 570-571 ЦК (втрата завдатку). При вивченні питання «Види цивільно-правової відповідальності» зверніть увагу на те, що норми, які регулюють окремі види цивільно-правової відповідальності містяться в главах 48, 49, 51, 82 книги п'ятої ЦК.

Аналізуючи наявність шкоди як умову цивільно-правової відповідальності, необхідно розрізнити договірну та недоговірну, майнову та немайнову шкоду. Умови та порядок відшкодування моральної шкоди врегульовано ст. 23, 1197 ЦК. На протиправність поведінки як на умову цивільно-правової відповідальності вказують ст. 607, 1166, 1169 ЦК. Визначення поняття вини рекомендується наводити на основі ст. 614. Студенти повинні вміти навести кілька прикладів цивільно-правової відповідальності за відсутності вини, а також випадки, в яких юридично значимою стає форма вини (умисел або необережність) правопорушника чи потерпілої особи (зокрема, можна вказати на ст. 950, 614 ЦК). Зверніть увагу на те, що причинний зв'язок є умовою цивільно-правової відповідальності лише тоді, коли наявні збитки (шкода).

Питання для обговорення:

1. Цивільно-правова відповідальність як спосіб захисту цивільних прав. Особливості цивільно-правової відповідальності.
  2. Співвідношення понять "відповідальність" та "санкції".
  3. Функції цивільно-правової відповідальності.
  4. Види та форми цивільно-правової відповідальності.
  5. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності.
  6. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності.
- Цивільно-правова відповідальність без вини.

Практичні завдання.

№1. Назвіть статті ЦК України, в яких передбачено застосування часткової, солідарної і субсидіарної відповідальності.

№2. Знайдіть у ЦК України норми, відповідно до яких допускається відшкодування шкоди незалежно від вини особи, яка її завдала.

№3. Знайдіть у цивільному законодавстві норми, в яких допускається відшкодування шкоди особою, яка спричинила її правомірною поведінкою.

Рекомендована література:

1. Баранова Л.М. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав // [Електронний ресурс]. URL: http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Baranova.pdf.

2. Верховець А.А. Цивільно-правова відповідальність за порушення договору: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2010. 20с.

3. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: Навчальний посібник / За ред. М.К. Галянтича. К.: Юрінком Інтер, 2011. 624 с.

4. Жернебной І. Особливості розгляду справ про відшкодування неповнолітніми особами матеріальної та моральної (немайнової) шкоди. Підприємництво, господарство, право. 2010. № 12.

5. Гринько С.Д., Заверуха С.В. Шкода і збитки як умови цивільно-правової відповідальності: порівняльно-правовий аналіз. Університетські наукові записки. 2012. №4 (44). С.101-109

6. Зелена О. Поняття юридичної відповідальності: окремі проблеми. Право України. 2002. № 11.

7. Зозуляк О.І. Концептуальні підходи до розуміння поняття вини як умови цивільно-правової відповідальності. Південноукраїнський правовий часопис. 2011. № 3. С. 56-58.

8. Єфремова І. Визначення поняття та змісту моральної шкоди. Підприємництво, господарство, право. 2011. № 11.

9. Канзафарова І.С. До проблеми цивільно-правової відповідальності без вини. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права // [Електронний ресурс]. URL: www.univer.km.ua/visnyk/560.pdf.

10. Міхно О. Деякі загальні положення про цивільно-правову відповідальність. Підприємництво, господарство, право. 2009. № 7.

11. Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. / Р. А. Майданик, Цюра та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. 352 с.

12. Петрицин Н. До питання про особливості цивільної відповідальності за порушення грошових зобов'язань. Підприємництво, господарство, право. 2012. № 4.

13. Постанова Великої Палати Верховного суду від 01 вересня 2020 року у справі № 216/3521/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91644731>.

14. Примак В.Д. Непереборна сила у контексті цивільно-правової відповідальності. Вісник господарського судочинства. 2001. № 4.

15. Примак В.Д. Визначення вини як умови цивільно-правової відповідальності. Право України. 2002. № 10.

16. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

17. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.96 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80>.

18. Рим Т. Проблеми визначення розміру збитків у цивільному законодавстві України. Підприємництво, господарство, право. 2008. № 6.
19. Рибак О. До питання про визначення поняття «моральна (немайнова) шкода». Підприємництво, господарство, право. 2012. № 11.
20. Рибак О. Критерії визначення розміру компенсації моральної (немайнової) шкоди. Підприємництво, господарство, право. 2012. № 10.
21. Шаповалова О.І. Юридичні умови застосування неустойки, процентів як мір цивільно-правової відповідальності. Вісник господарського судочинства. 2004. № 3.
22. Янчук А. До питання про універсальність відшкодування збитків за Цивільним кодексом України. Підприємництво, господарство, право. 2010. № 1.
23. Янчук А. Проблеми співвідношення категорій «збитки» та «шкода» за Цивільним кодексом України. Підприємництво, господарство, право. 2010. № 2.

ТЕМА. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНА

(2 години)

Методичні рекомендації: Договір купівлі-продажу є одним із найважливіших інститутів цивільного права. Відносини купівлі-продажу регулюються як ЦК України, так і багатьма спеціальними законодавчими актами, що обумовлює певні труднощі у вивченні даної теми. Вивчаючи цю тему, необхідно надати особливої уваги загальним положенням про купівлю-продаж, правовим ознакам цього договору. Особливу увагу слід звернути на істотні умови договору купівлі-продажу, якість, комплектність, асортимент, ціну та строк в договорі купівлі-продажу. Оскільки ЦК України трактує купівлю-продаж як загальнородове поняття, яке охоплює всі види зобов'язань по відчуженню майна за встановлену ціну, то необхідно ознайомитись і з усіма існуючими на сьогодні різновидами договору купівлі-продажу. Тому після вивчення загальних правових засад купівлі-продажу необхідно перейти до ознайомлення з особливостями окремих видів купівлі-продажу: поставка, роздрібна купівля-продаж, купівля-продаж земельної ділянки та інших об'єктів нерухомості, зовнішньоекономічна купівля-продаж тощо.

Питання для обговорення:

1. Поняття та особливості зобов'язань щодо реалізації майна.
2. Основні елементи договірної зобов'язання купівлі-продажу.
3. Різновиди купівлі-продажу (роздрібна купівля-продаж, поставка, контракція сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міна).
4. Зобов'язання з договорів дарування, ренти та довічного утримання.

Практичні завдання:

№1. Одеське виробниче об'єднання «Електронмаш» звернулося з позовом до ЗАТ «Соляріс-Дніпро» про стягнення боргу на суму 353 000 гривень, який не сплачений у відповідності до договору купівлі-продажу.

В результаті перевірки матеріалів встановлено: позивач передав із свого складу перевізнику - АТП № 1701 м. Одеса товар. Останній вивантажив товар у склад покупця і оформив відповідні перевізні документи. Але покупець, перевібивши через 15 днів товар, відмовився сплатити за нього встановлену ціну, оскільки продані йому електричні двигуни в основному були непрацюючими. Позивач пояснив, що продав якісний товар; непрацюючими двигуни могли стати в результаті доступу води до них під час перевезення або на складі у покупця.

Яке рішення повинен прийняти суд? Обґрунтуйте свою позицію.

№2. Відповідно до укладеного договору ТОВ «Люкс» (далі – ТОВ) зобов'язано поставити 17 квітня редакції газети «Ранок» (далі – Редакція) 20 комп'ютерів, за які редакція здійснила попередню оплату за ціною 1 000 грн за кожний комп'ютер. У договорі сторони передбачили, що за недопоставку комп'ютерів ТОВ сплачує Редакції неустойку у розмірі 2% від вартості непоставлених товарів.

Редакція звернулася 14 серпня в господарський суд з позовом до ТОВ про стягнення з останнього всієї перерахованої суми, неустойки за непоставку товарів та процентів за користування чужими грошовими коштами за період з 18 квітня по 14 серпня.

Комп'ютери були поставлені 21 серпня та прийняті Редакцією. При розгляді спору в господарському суді ТОВ не визнало позовних вимог Редакції, посилаючись на те, що свої зобов'язання воно виконало.

Чи є підстави для задоволення позовних вимог редакції газети «Ранок»?

№3. Буре домовився з Дацюком про купівлю в нього телевізора, при цьому він передав Дацюку аванс і заявив, що наступного дня сам прийде за телевізором. Однак протягом тижня Буре так і не прийшов за телевізором. Дацюк зателефонував йому і запропонував, що телевізор доставить знайомий Дацюка Романов, якому Буре і передасть решту покупної ціни. Буре погодився.

Під час перевезення автомобіль Романова потрапив в аварію, і телевізор було розбито. Дізнавшись про це, Буре став вимагати повернення авансу, але Дацюк відмовив, заявивши, що аварія, як було встановлено сталася з вини Романова, а Буре сам дав згоду на перевезення телевізора. Крім того, Дацюк став вимагати від Буре повної сплати купівельної ціни, запропонувавши останньому пред'явити до Романова позов про відшкодування збитків за розбитий телевізор.

Як має бути вирішена справа? Чи змінилось би рішення, якби не Дацюк, а Буре за згодою Дацюка прислав за телевізором свого знайомого, і телевізор був би розбитий за схожих обставин?

№4. За договором ренти, укладеним на 10 років, Потебенько передав у власність Торіну жилий будинок вартістю 300 тис. грн. безоплатно. Відповідно до умов договору ренти встановлено на користь Потебенька та його сестер Лідії та Марії у розмірі мінімальної заробітної плати.

Через вісім років Марія померла, і Торін став сплачувати ренту тільки на користь Потебенька та Лідії у визначених раніше сумах. Коли ж під час зливи в

телевізійну антену, встановлену Торіним над будинком без громовідводу, вдарила блискавка і будинок згорів, Торін припинив виплати взагалі.

Потебенько звернувся до суду з вимогою розірвати договір ренти та зобов'язати Торіна відшкодувати вартість будинку, який знищено через недбалість останнього.

Хто несе ризик випадкового знищення (пошкодження) майна, переданого під виплату ренти? Які наслідки розірвання договору ренти?

Рекомендована література:

1. Апанасюк М.П. Договір ренти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2004. 18с.
2. Бервено С, Дзера О. До питання реальності та консенсуальності цивільно-правових договорів. *Юридична Україна*. 2005. № 4. С 43-48.
3. Бесєдіна Т. Класифікація договорів (контрактів) поставки в зовнішньоекономічній діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №8. С.33-37.
4. Білоус Ж. А. Предмет договору купівлі-продажу та поставки. *Часопис Київського університету права*. К., 2002. № 3. С 35-42.
5. Вавженчук С. Щодо предмету договору купівлі-продажу та його ціни. *Правничий часопис Донецького університету*. 2010. №2. С. 99-103.
6. Великорода О. М. Відповідальність за порушення умов договору довічного утримання догляду. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2011/12.pdf/.
7. Гавінська О.А. Правове регулювання посвідчення договору довічного утримання (догляду). *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 2019. №1. С. 201-215.
8. Демченко С. Договір постачання електричної енергії через приєднану мережу: правова природа та місце в системі зобов'язань з енергопостачання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №9. С. 108-112.
9. Єгоричева О. Договір роздрібної купівлі-продажу як підстава виникнення у покупця статусу споживача. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №3. С. 28-32.
10. Єгоричева О. Ю. Цивільно-правова відповідальність за продаж споживачам товарів неналежної якості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2014. 20 с.
11. Коротюк О.В. Судова практика у справах про визнання недійсними договорів довічного утримання, договорів дарування. К.: ОВК, 2015.
12. Кузьміна М. Умови якості продукції в договорі поставки. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №4. С. 19-23.
13. Мирославський С.В. Правове регулювання відповідальності сторін за договором купівлі-продажу: проблемні аспекти. *Правова інформатика*. 2015. №2. С. 73-78.
14. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К., 2006. 20 с.
15. Письменна О. П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. О., 2006. 19 с.
16. Паснок А.О. Договір роздрібної купівлі-продажу товарів за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К, 2018. 21 с.

17. Пожоджук Р. В. Поняття та правова природа договору постачання електричної енергії через приєднану мережу як споживчого договору. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип.14. С.119-122.

18. Пожоджук Р. В. Захист прав споживачів за договором постачання електричної енергії через приєднану мережу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К, 2016. 20 с.

19. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 р. №9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text>.

20. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

21. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.12.2004 року №1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1952-15>.

22. Розгон О.В. Теоретичні та практичні аспекти виконання договору довільного утримання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №2. С. 39-42.

23. Сердюк А.О., Федчишин Ю.В., Назарова І.В. Договір довільного утримання: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8. С. 156-159.

24. Стаднік Ю.В. Окремі аспекти поняття та характеристик договору довільного утримання (догляду) в цивільному праві України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 2. С. 123-135.

25. Ткаченко М.В. Суб'єктний склад договору довільного утримання. Суб'єктний склад договору довільного утримання. Актуальні проблеми держави і права. 2017. № 78. С. 163–170.

26. Ткаченко М.В. Договір довільного утримання (догляду) в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 22 с.

27. Цопіна Н.Л. Договір довільного утримання (догляду) в цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / Науково-дослідний інститут приватного права та підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2018. 19 с.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть класифікацію договорів купівлі-продажу.
2. Що може бути предметом договору купівлі-продажу?
3. Які правові наслідки відмови продавця передати товар?
4. Хто несе ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару і з якого моменту?
5. Які правові наслідки передання товару неналежної якості?
6. Які правові наслідки передання некомплектного товару?
7. Які правила визначення ціни товару при купівлі-продажу передбачено ЦК України?
8. Які права виникають у споживача у випадку виявлення протягом встановленого гарантійного строку недоліків придбаного товару?
9. Якими нормативно-правовими актами регулюється договір поставки?
10. Які особливості договору постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу?

11. Що може бути предметом договору дарування?
12. Наведіть основні ознаки договору ренти.
13. Наведіть основні ознаки договору довічного утримання.
14. Яке співвідношення договорів ренти та довічного утримання?

ТЕМА. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПЕРЕДАЧІ МАЙНА В КОРИСТУВАННЯ (ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА)

(2 години)

Методичні рекомендації: договір найму (оренди) опосередковує відносини з передачі майна у платне тимчасове володіння і користування. Сутність цих відносин полягає в тому, що власник або інший законний володілець майна на платних засадах дозволяє господарську або іншу експлуатацію свого майна іншими особами, зберігаючи за собою право власності або інше речове право. У §1 гл. 58 містяться загальні положення про договір майнового найму (оренди), які поширюються на всі види найму. Водночас у ЦК, інших законодавчих актах можуть встановлюватися спеціальні положення щодо врегулювання окремих видів найму. Зокрема, Законом України «Про оренду державного та комунального майна» визначаються особливості найму об'єктів державної і комунальної власності. При вивченні даної теми необхідно звернути увагу на особливості предмету договору, яким може бути індивідуально визначена неспоживна річ. ЦК визначив, що предметом договору оренди можуть бути майнові права (майнові права автора та суб'єкта авторського права, володільця об'єкта права промислової власності, права на чужі речі тощо). Крім загальних положень про договір майнового найму (оренди) ЦК України містить спеціальні норми, якими регулюються окремі види договорів найму (оренди), до яких належать: прокат; найм (оренда) земельних ділянок; найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди; найм (оренда) транспортного засобу та лізинг. Розглядаючи зазначені види договорів, слід звернути увагу на те, що всі вони є різновидами договору майнового найму (оренди), а отже, на відносини, що впливають із таких договорів, розповсюджуються всі основні положення щодо договору майнового найму (оренди), крім випадків, коли спеціальними нормами передбачений інший спосіб регулювання відносин. Тобто в даному випадку діє принцип співвідношення загального та спеціального законодавства: спочатку треба звернутися до спеціальних норм, що присвячені врегулюванню цього виду відносин, а якщо щось не врегульоване спеціальними нормами, треба застосовувати загальні положення про договір майнового найму (оренди).

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика правового регулювання договірних відносин про передання майна в користування.
2. Поняття та юридична природа договору про передання майна в користування. Система договорів про передання майна в користування.
3. Права та обов'язки сторін договору про передання майна в користування.

4. Порівняльна характеристика різновидів договору майнового найму.

Практичні завдання.

№1. Підприємство «Ельф» уклало договір оренди нежилого приміщення з ТОВ «Вега» терміном на 5 років. Через 4 роки ТОВ «Вега» за договором купівлі-продажу нерухомості продало вказане приміщення ТОВ «Ніка».

Підприємство «Ельф» звернулося до ТОВ «Ніка» з пропозицією переукласти договір оренди, але в цьому йому було відмовлено. Протягом наступного року Підприємство «Ельф» продовжувало користуватися приміщенням, а орендну плату перераховувало ТОВ «Вега». Через декілька місяців ТОВ «Ніка» звернулося до суду з позовом про стягнення з підприємства «Ельф» суми орендної плати за користування приміщенням, що знаходиться у їх власності, з урахуванням штрафних санкцій. Підприємство «Ельф» проти позову заперечувало, посилаючись на те, що договір оренди в них укладено з ТОВ «Вега» (ТОВ «Ніка» відмовилося від його переукладення), і тому орендна плата також сплачувалася ТОВ «Вега».

Вирішіть справу.

№2. В пункт прокату звернувся Чернишов з проханням надати йому в користування пілосос строком на місяць. Через тиждень з'ясувалося, що Чернишов використовує пілосос для зайняття підприємницькою діяльністю - він зареєструвався як СПД та надає послуги по прибиранню квартир та офісних приміщень. Оскільки в комерційній експлуатації пілосос зношується швидше, пункт прокату звернувся до Чернишова з вимогою про розірвання договору прокату та повернення пілососу. Чернишов відмовився.

Вирішіть справу.

№3. Малишев та Козін уклали договір оренди автомобіля, який належав Козіну. Через певний час Козін дізнався, що Малишев зареєструвався як СПД - фізична особа та використовує орендований автомобіль як таксі.

Козін звернувся до Малишева з вимогою про збільшення орендної плати, встановивши її в розмірі 30% від доходу, який одержує Малишев від експлуатації його автомобіля. Малишев не погодився. Тоді Козін звернувся до нього з вимогою про розірвання договору оренди, оскільки автомобіль використовується не за призначенням.

Вирішіть справу.

№4. За договором фінансового лізингу лізингодавець придбав у продавця обладнання та передав його лізингоодержувачу за актом приймання-передачі. Через деякий час у приміщенні лізингоодержувача, де знаходилося обладнання, трапилася пожежа, внаслідок якої обладнання повністю вийшло з ладу.

Хто буде нести майнові наслідки знищення обладнання?

№5. АТ «ОСТ» здало в оренду ТОВ «Вест» нежилу будівлю для організації виробництва та розміщення офісу на строк 10 років. За окремим договором оренди на такий самий строк АТ «ОСТ» передало ТОВ «Вест» земельну ділянку, на якому було розміщена будівля. Обидва договори були зареєстровані у встановленому порядку.

Через рік АТ «Ост» звернулося до суду з вимогою до ТОВ «Вест» про розірвання договору оренди будівлі у зв'язку з несплатою ТОВ «Вест» орендної плати протягом більш, ніж 5 місяців поспіль. Договір оренди будівлі був розірваний.

ТОВ «Вест» встановило на земельній ділянці, яка оточує будівлю, паркан та відмовилося пропускати в будівлю представників АТ «Ост» та нових орендарів.

Що має робити АТ «Ост» для захисту свого права, якщо за договором оренди земельної ділянки ТОВ «Вест» вчасно сплачує орендну плату?

№6. Між власником автомобіля А. та ПП «Світанок» було укладено договір позики автомобіля, належного А. на праві приватної власності. Договір було укладено у простій письмовій формі. Під час проведення перевірки працівником ДАІ з'ясувалося, що ПП «Світанок» не має довіреності на використання автомобіля, через що останній забрали на штрафмайданчик.

Унаслідок вилучення автомобіля ПП «Світанок» зазнало збитків, вимогу про відшкодування яких і заявило до позичкодавця.

Чи підлягають вимоги ПП задоволенню?

Рекомендована література:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року//Відомості Верховної Ради. -2002. - № 3-4. - Ст. 27; з наступними змінами і доповненнями.

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

3. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04 лютого 2021 року: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.

4. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>.

5. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

6. Бойко Н.М. Договір позики: монографія. Івано-Франківськ, Нова зоря. 2015. 290 с.

7. Калаур І.Р. Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України: автореф. дис. ... доктора юрид. наук. К., 2015. 37 с.

8. Медведєва О. Відмінність концесії від оренди державного і комунального майна за законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2003. №9.

9. Ночовкіна О.В. Договір позики за Цивільним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 212 с.

10. Обіход О.М. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди за цивільним законодавством України. Часопис цивілістики. 2017. Випуск 24. С. 20-26. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9137/20-26.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

11. Польний Д.А. Захист суб'єктивних цивільних прав договору найму: дис. ... доктора філософії: 12.00.03. Хмельницький, 2021. 191 с.

12. Федорончук А.В. Договір прокату: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2015. 228 с.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть елементи договору майнового найму (оренди).
2. Які істотні умову договору майнового найму (оренди).

3. Визначте основні права та обов'язки наймача.
4. Визначте основні права та обов'язки наймодавця.
5. Які вимоги до форми договору майнового найму та його видів встановлені чинним законодавством?
6. Які особливості договору прокату?
7. Які особливості договору лізингу?
8. Які особливості договору найму (оренди) транспортного засобу?
9. Які особливості найму (оренди) земельної ділянки?
10. Які особливості договору найму будівлі або іншої капітальної споруди?
11. Які особливості договору найму (оренди) житла?
12. Які особливості договору позички?

ТЕМА. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НАДАННЯ ПОСЛУГ У ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

(2 години)

Методичні рекомендації: у цивільному праві послуги розглядаються як окремий вид об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК), що відрізняються від інших об'єктів (речей, результатів робіт, нематеріальних об'єктів тощо). У зв'язку з особливостями послуг як об'єктів усі договори, предметом яких вони виступають, поєднуються в єдиний тип цивільно-правових договорів, а саме - договори про надання послуг.

За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 901 ЦК). Таким чином, договір про надання послуг є двостороннім, консенсуальним. Крім того, із визначення випливає, що він є оплатним, хоча це правило не є імперативним, відтак сторони можуть укласти безоплатний договір про надання послуг.

При вивченні даної теми слід особливу увагу звернути на ознаки послуги як предмету договору про оплатне надання послуг. Послугам притаманна своєрідна природа і спільні характерні ознаки. Для усіх послуг характерним є те, що вони: мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває уречевлюваного вигляду; тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); не збігаються із самими діями (здійсненням діяльності) виконавця, а існують як окреме явище - певне нематеріальне благо.

Питання для обговорення:

1. Поняття і види договірних зобов'язань по наданню послуг.
2. Транспортні зобов'язання, їх поняття, види та загальна характеристика.
3. Особливості зобов'язань по наданню посередницьких послуг.
4. Договори про надання фінансових послуг, їх види.

5. Загальна характеристика зобов'язань, що виникають з договорів позики, кредитного договору, договору банківського рахунку і банківського вкладу, факторингу.

Практичні завдання:

№1. Аудиторська фірма уклала із суб'єктом підприємницької діяльності К. договір на надання інформаційно-консультативних послуг. У договорі було зазначено, що К. надає аудиторській фірмі консультації з приводу раціональності та ефективності використання коштів на будівництво, реконструкцію та ремонт, що здійснюється третіми особами - клієнтами аудиторської фірми. У договорі було передбачено, що К. надає консультації в усному та письмовому вигляді.

Під час перевірки К. державною податковою інспекцією виникла конфліктна ситуація. Представники ДПІ вважали, що за вказаним договором К. виконує для аудиторської фірми роботи, а не надає послуги, оскільки договором передбачена можливість надання консультацій у письмовому вигляді, тобто наявним є матеріалізований результат.

К. звернувся за консультацією до юридичної фірми.

Які головні риси предмету договору про надання послуг? У яких формах може виражатися результат надання послуг? Чи можна стверджувати, що якщо дія має матеріалізований вираз, то вона не є послугою? Визначте правову природу даного договору.

№2. Р. уклала з туристичною фірмою договір на туристичне обслуговування. За цим договором туристична фірма зобов'язувалася надати Р. наступні послуги: забезпечити її перевезення до місця відпочинку, поселити у готелі, обумовленому у договорі, організувати екскурсійні подорожі. Р. зобов'язувалася сплатити вартість туристичних послуг.

Коли Р. прибула до місця відпочинку, з'ясувалося, що вільних місць у готелі, зазначеному у договорі, немає. Представник туристичної фірми запропонував Р. поселитися у іншому готелі. Р. відмовилася, вказавши на те, що умови проживання у цьому готелі є надзвичайно низькі. Вона також висловила бажання розірвати з туристичною фірмою договір та повернутися додому. Представник туристичної фірми відповів, що це неможливо оскільки літак відлітає до Києва лише раз на тиждень. Після цього Р. поселилася у готелі, запропонованому представником туристичної фірми.

Повернувшись з відпустки, Р. на підставі Закону України «Про захист прав споживачів» звернулася до суду з позовом про розірвання договору на туристичне обслуговування і стягнення збитків у зв'язку з неналежним наданням послуг. У позовній заяві вона просила повернути їй кошти, сплачені за надання туристичних послуг за договором та відшкодувати моральну шкоду.

Відповідач у судовому засіданні заперечив позовні вимоги, оскільки те, що в готелі не було вільних місць - не його вина, а вина готелю, який мав перед туристичною фірмою зобов'язання надати певну кількість місць на визначений період часу.

Чи може покладення виконавцем частини обов'язків за договором про надання послуг звільнити його від відповідальності за договором? В яких випадках виконавець - суб'єкт підприємницької діяльності звільняється від відповідальності за договором

оплатного надання послуг? Які права виникають у споживача у зв'язку з наданням йому послуги неналежної якості згідно Закону України «Про захист прав споживачів» від 15 грудня 1993 р.?

Вирішіть справу по суті.

№3. ТОВ «Курси іноземних мов» (далі - Курси) уклало з ТОВ «Н» договір про надання послуг з навчання англійської мови. За цим договором Курси зобов'язувалися підготувати 10 співробітників ТОВ «Н» до тестування з англійської мови, яке мало проводитися іноземною фірмою, партнером ТОВ «Н». Курс навчання складав 50 академічних годин. ТОВ «Н» зобов'язувалося забезпечити явку співробітників на заняття та оплатити послуги з навчання. При цьому договором передбачалося, що вартість навчання кожного співробітника складає 1000 гривень за 50 годин; ціна за послуги в цілому, відповідно, складала 10 000 гривень.

Після тестування ТОВ «Н» сплатило лише 7000 гривень, відмовившись сплатити суму, вказану у договорі. Таке зменшення суми ТОВ «Н» пояснювало двома аргументами: 1) після першого заняття один із співробітників ТОВ «Н» звільнився з роботи і перестав відвідувати заняття з англійської мови; 2) успішного результату під час тестування досягли лише сім співробітників.

ТОВ «Курси іноземних мов» звернулося до суду з позовом про стягнення заборгованості за договором про надання послуг.

Чи має ТОВ «Н» зобов'язання оплатити навчання співробітника, який звільнився?

Чи завжди можна гарантувати позитивний результат надання послуги?

Вирішіть справу по суті.

Рекомендована література:

1. Аномалії в цивільному праві України: Навч.-практ. посібник // Відп. ред. Р. А. Майданик. Київ: Юстініан, 2007. 912 с.

2. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. М: Статут, 2004. С. 966-1046.

3. Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006.

4. Гейнц Р.М. Цивільно-правове регулювання відносин за договором про надання комунальних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2011. 18 с.

5. Горблянський В.Я. Захист прав споживачів за договором про надання послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2019. 21 с.

6. Гриняк Т.В. Цивільно-правова відповідальність перевізника за договором перевезення вантажу автомобільним транспортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 19 с.

7. Гришко У. П. Захист прав споживачів транспортних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 19 с.

8. Гудима М. М. Захист прав споживачів за договором про надання туристичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2013. 212 с.

9. Ільченко Г. О. Цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. К, 2016. 20 с.

10. Лукасевич-Крутник І.С. Договірні зобов'язання з надання транспортних

послуг в цивільному праві України: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Тернопіль, 2019. 41 с.

11. Нечипоренко Н.С. Цивільно-правове регулювання перевезень вантажів залізничним транспортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2017. 20 с.

12. Станкова І.М. Цивільно-правове регулювання захисту прав споживачів у сфері надання послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 21 с.

13. Устінський А.В. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання готельних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 16 с.

14. Федорченко Н.В. Зобов'язання з надання послуг у цивільному праві України: теоретико правові засади: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 39 с.

15. Шишка О.Р. Послуга як об'єкт цивільних прав: деякі аспекти правової невизначеності в ЦК України. *Проблеми цивільного права та процесу*: Матеріали науково-практичної конференції, присвяч. 96-й річниці від дня народження О.А. Пушкіна (Харків, 21 травня 2021р.). Харків, 2021. С. 209-214.

16. Юсип В.В. Цивільно-правове регулювання строків (термінів) у посередницьких договорах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 20 с.

Питання для самоконтролю:

1. Які ознаки притаманні послугі як об'єкту цивільних прав?
2. Які особливості виконання договорів про надання послуг?
3. Які підстави та межі відповідальності сторін за договором про надання послуг в залежності від оплатності чи безоплатності?
4. Дайте визначення поняття «транспортне зобов'язання».
5. Назвіть види транспортних зобов'язань.
6. Які особливості посередницьких зобов'язань?
7. Які договори належать до договорів про надання фінансових послуг?
8. Дайте визначення поняття «фінансова послуга».
9. Які види фінансових послуг?
10. Які особливості договору позики?
11. Які особливості кредитного договору?
12. Які особливості договору банківського рахунку і банківського вкладу?
13. Які особливості договору факторингу?

ТЕМА. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ВНАСЛІДОК ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ

(4 години)

Методичні вказівки. Заподіяння шкоди відповідно до ст. 509 та ст. 11 ЦК України є однією із підстав виникнення зобов'язання. Зобов'язання із заподіяння

шкоди називають також «деліктними зобов'язаннями» від лат. *delictum* - правопорушення.

При вивченні даної теми слід мати на увазі, що деліктні зобов'язання характеризуються наступними ознаками. По-перше, сфера їх дії розповсюджується як на майнові, так і на особисті немайнові відносини, хоча відшкодування шкоди носить майновий характер. По-друге, вони виникають в результаті порушення прав, що носять абсолютний характер, будь то майнові права (право власності) або особисті немайнові блага (життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація тощо). По-третє, оскільки порушено абсолютне право, ці зобов'язання носять позадоговірний характер навіть тоді, коли абсолютне право порушено особою, з якою потерпілий знаходиться у договірних відносинах. По-четверте, такі зобов'язання спрямовані на повне відшкодування шкоди потерпілому. По-п'яте, у випадках, передбачених законом (ст. 1172-1176; ст. 1178 ЦК України), обов'язок відшкодувати шкоду може бути покладений не тільки на заподіювача шкоди, але і на інших осіб.

Зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави є окремим самостійним видом недоговірних зобов'язань. Вони мають особливі підстави виникнення, а також специфічний зміст. Для їх виникнення важливим є сам факт безпідставного набуття або збереження, а не конкретна підстава, за якою це відбулося. Ним можуть бути будь-які юридичні факти, як встановлені, так і не встановлені законом. Такими фактами можуть бути правомірні та неправомірні дії як самої безпідставно збагатілої особи, так і потерпілого або третіх осіб. Такою підставою може бути і судова ухвала. Тобто для визнання зобов'язання таким, що виникло внаслідок набуття, збереження майна без достатньої підстави, вирішальне значення має не характер поведінки набувача (правомірна чи неправомірна) і не юридичні факти, на підставі яких виникає це зобов'язання (правочини, події або вчинки), а відсутність встановлених законом або правочином підстав для набуття або збереження майна. При вивченні цієї групи зобов'язань необхідно звернути увагу на співвідношення кондикційного позову з договірним, віндикаційним і деліктним.

Питання для обговорення:

Заняття 1.

1. Поняття, юридична природа та елементи зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди (деліктних зобов'язань).
2. Підстави та умови виникнення деліктних зобов'язань.
3. Поняття моральної шкоди та випадки її компенсації.
4. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів публічної влади чи посадових або службових осіб.
5. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.
6. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами.

Практичні завдання.

№1. Громадянка Іванова звернулася в суд з позовом до редакції газети «Сім'я і дім. Народна трибуна» про відшкодування моральної шкоди. Підставою для вимоги була та обставина, що в вересні 1999 р. в цьому виданні була опублікована стаття, в якій висвітлені обставини загибелі сина позивачки, причому інформація була подана з негативним відтінком та критикою поведінки загиблого (він грубо порушив правила дорожнього руху), в результаті чого їй завдано моральних страждань і заподіяно моральну шкоду. В доповненнях до позову позивачка просила суд зобов'язати

відповідача спростувати негативну інформацію про її сина та вибачитися перед рідними та близькими загиблого.

Яке рішення повинен винести суд?

№2. Федорова вироком суду визнана винною у вбивстві старої матері і засуджена до 10 років позбавлення волі. Через три роки за результатом перегляду вироку у зв'язку з нововиявленими обставинами засуджену виправдано через відсутність в її діях складу злочину. Опинившись на волі Федорова звернулася до юриста за консультацією: хто, в якому порядку і в якому розмірі повинен відшкодувати завдану їй шкоду. Крім того, під час відбуття покарання потерпіла захворіла на невиліковну хворобу дихальних шляхів.

Дайте обґрунтовану відповідь.

№3. Водій вантажної автомашини АТП Ковальов після закінчення робочого дня, не повертаючись до гаражу, самовільно виїхав на машині у своїх особистих справах. Перебуваючи у нетверезому стані, він порушив правила дорожнього руху і зіткнувся з тролейбусом. Завдана шкода становила 5 000 грн. Ковальова було притягнуто до адміністративної відповідальності.

Хто повинен відшкодувати шкоду трамвайно-тролейбусному управлінню?

№4. До суду з позовною заявою проти АТП-11 звернулися пасажирів автобусу, що належав АТП-11, який у серпні 2018 р. слідував за маршрутом Київ - Харків. Із обставин справи виявилось, що, переїжджаючи через залізничний переїзд, автобус зіткнувся з потягом. У результаті аварії пасажирів автобусу отримали тілесні ушкодження, деякі з них стали інвалідами 2-ї та 1-ї групи.

Під час слідства водій автобусу показав, що переїзд, який знаходиться у віданні Південної залізниці, був регульованим, але на той момент світлофор не працював. Тому водій, не побачивши потягу, поїхав через переїзд, у результаті чого трапилася аварія.

Вирішити справу. На кого і в якому розмірі буде покладена відповідальність за шкоду, заподіяну здоров'ю пасажирів?

№5. Від'їжджаючи у відрядження на 2 дні, батьки малолітнього Б. (13 років) попросили сусідку, гр-ку Іванову, доглядати за Б. та надавати йому в разі необхідності допомогу. В перший день, залишившись один дома, Б. почав пускати з балкону паперові літачки, підпалюючи їм хвості. Один з літачків попав на балкон гр-на Сидорова. Почалася пожежа, внаслідок якої Сидорову було заподіяно майнову шкоду в розмірі 10 000 грн.

Сидоров звернувся до батьків Б. з вимогою про відшкодування шкоди. Але останні заявили, що шкоду повинна відшкодувати сусідка Іванова, яка повинна була доглядати за Б. під час їх відрядження.

Хто має рацію в даному спорі?

Заняття 2.

1. Особливості відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

2. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

3. Умови виникнення зобов'язань з набуття, збереження майна без достатньої

правової підстави.

Практичні завдання.

№1. Гр. Іванова Марія Вікторівна пред'явила в суді позов до Київського комбінату залізобетонних виробів № 5 про відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника. В позові було зазначено, що її чоловік Іванов Петро Петрович працював у відповідача електриком. 12 березня 2004 р. на робочому місці в результаті обвалу частини перекриття даху цеху № 1 його було смертельно травмовано. Посилаючись на те, що актом про нещасний випадок винним у загибелі її чоловіка було визнано відповідача, вона вимагала від комбінату відшкодування шкоди, завданої втратою годувальника, заподіяної її неповнолітньому сину Олегу, а також їй, оскільки вона перебуває у відпустці без збереження заробітної плати по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років.

Відповідач позов визнав частково, посилаючись на те, що позивачка є працездатною, а тому право на відшкодування має тільки її син.

Яке рішення повинен винести суд?

№2. Полотенко придбав холодильник в магазині «Світ техніки» та оформив його доставку на дім. При цьому працівник магазину помилково вказав у квитанції номер будинку «5» замість «7». Холодильник доставили у будинок №5, а господиня Самсоненко, гадаючи, що холодильник придбаний чоловіком, який поїхав у відрядження на місяць, прийняла його. Вона підключила холодильник и почала користуватися ним.

Хто повинен вимагати від Самсоненко повернення холодильника Полотенко чи магазин «Світ техніки»?

Чи зобов'язана Самсоненко повернути холодильник і кому? За чий рахунок повинне здійснюватись перевезення холодильника від Самсоненко до Полотенка?

№3. Гончаренко 31 травня перейшов на роботу із однієї установи в іншу, оформивши перехід переведенням. Його заробітну плату перераховували на рахунок у банку як на новому місці роботи, так і на попередньому. У липні та серпні на попередньому місці роботи йому продовжували перераховувати заробітну плату. Гроші Гончаренко знімав і витрачав. У вересні із попереднього місця роботи від Гончаренка зажадали повернення грошей, що були помилково перераховані на його рахунок у липні та серпні з вини оператора, який не ввів дані про його звільнення у комп'ютер.

Чи можна звинуватити Гончаренка у безпідставному збагаченні та вимагати від нього не тільки всі кошти, що були помилково перераховані, але й відсотки на цю суму за користування чужими коштами?

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть визначення і основні ознаки деліктних зобов'язань.
2. Наведіть приклади зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої правомірними діями.
3. Які умови відповідальності батьків за шкоду, завдану їхніми дітьми?
4. Наведіть особливості відповідальності осіб, які спільно завдали шкоду.
5. У чому полягають особливості відшкодування шкоди, завданої джерелом

підвищеної небезпеки?

Нормативно-правові акти та література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про відповідальність за шкоду, задану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text>.
5. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text>.
6. Про судову практику у справах про відшкодування моральної шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.
7. Бережняк Н.В., Окремі аспекти правових підстав виникнення зобов'язань із набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1. С. 138-142. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/956478.pdf>.
8. Бурка А.В. Відшкодування моральної шкоди особам, що постраждали внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання: критерії визначення розміру відшкодування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. Том 29. № 6. С.62 -67. URL:http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/13.pdf.
9. Вакуленко О.Л. Міждисциплінарний підхід до вирішення проблеми відшкодування моральних страждань. *«Правові системи». науково-практичний електронний журнал*. 2017. №3/4. С.92-100. URL: http://legalsystems.net.ua/wpcontent/uploads/2019/07/%E2%80%9C%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%98%E2%80%9D_2017_3_4.pdf#page=92.
10. Дудорова, К. Проблеми відшкодування моральної шкоди, завданої фізичній особі внаслідок порушення цивільно-правового договору. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. 2(70). С. 210-219. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/696>.
11. Колінько Ц. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №8. С.30-34. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/6.pdf>.
12. Нагорна, В.В. Горда, К.П. Нагайчук, В.Ю. Особливості відшкодування (компенсації) моральної (немайнової) шкоди як гарантії захисту прав і свобод особи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №1. С. 117-120. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35844>.
13. Онищенко О.С. Відшкодування моральної шкоди у деліктних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 210 с. URL:

<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1733/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%D0%9E%D0%BD%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf>.

14. Отрадна О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2009. 240 с.
15. Отрадна О.О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань. Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
16. Петренко В. Поняття та зміст моральної шкоди за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №4. С.60 – 64. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/12.pdf>.
17. Пушкіна О.В., Тодорошко Т.А., Бочарова М.О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С.62-65. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/16.pdf.
18. Сокурєнко В.В. Компенсація моральної шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. *Проблеми цивільного права та процесу*: Матеріали наук.-практ. конф. присвяч. 95-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Харків, 22 травня 2020 р.). Харків, 2020. С.75-79. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9051/Kompensatsiia%20moranoi%20shkody%20osobi_Sokurenko_2020.pdf?sequence=1.
19. Спасова К.І. Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 227 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14644>.
20. Тимофіїв Р. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, як вид соціального захисту працівників. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»* 2016 р. Випуск 63. С. 142–152. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/93577.pdf>.
21. Шапошніков Д. С. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю собі, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2005. 25 с.
22. Шеремет Т.В., Чайка Т.С. Проблемні практичні та теоретичні аспекти відшкодування моральної шкоди згідно із законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 85-88. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/24.pdf.
23. Шигапова Е. Відшкодування моральної шкоди в Україні з урахуванням європейського досвіду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 83–87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/15.pdf>.
24. Шимон С.І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 1998. 21 с.
25. Шумило М.М. Квazірегуляторна роль правових висновків Верховного Суду на прикладі справи про відшкодування моральної шкоди у сімейному спорі. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 7. С.79-86. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20745>.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ (протокол № 5 від 28.02.2017 р.) визначає *індивідуальну роботу як форму самостійної роботи*.

Відповідно до п. 3.2. Положення *індивідуальна робота* передбачає можливість вибору студентом з переліку чи за рекомендацією викладача для персонального опрацювання завдання для виконання. В змісті таких завдань може бути робота з підручником, нормативно-правовим актом (зокрема, конспектування за заданою тематикою, підготовка повідомлення), практичні завдання, схематичні завдання, написання рефератів, доповідей, есе, аналіз нормативно-правових актів тощо.

Індивідуальна робота є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи практичного характеру у формі виконання **індивідуального завдання**.

Завдання для індивідуальних робіт є частиною навчально-методичного забезпечення дисципліни та готуються керівником відповідної навчальної дисципліни до початку семестру та затверджуються на засіданні кафедри.

Такі завдання також повинні супроводжуватись рекомендаціями щодо їх виконання та оцінювання в межах кількості балів визначеної в Положенні про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності студентів у навчально-науковому юридичному інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (*оцінюється за 5-бальною системою від 1 до 5 балів*). Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом науково-педагогічних працівників.

Індивідуальна робота з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права» – це форма організації самостійної роботи, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. *Мета* індивідуальної роботи – самостійне, додаткове осмислення програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування студентом знань з навчальної дисципліни та розвиток навичок самостійної роботи.

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми науки цивільного права» може бути у формі:

- 1. реферування наукових публікацій та виступ на їх основі;**
- 2. виконання есе або наукової роботи;**
- 3. підготовка та оформлення рефератів, презентації;**

Нижче наводиться орієнтовний перелік індивідуальних завдань. Студенту (за погодження із викладачем) надається можливість виконати індивідуальне завдання за самостійно сформульованою ним темою.

Виконання (презентація) індивідуального завдання по конкретній тематиці здійснюється в часових рамках проведення семінарського заняття, на якому розглядається ці питання. Готується в паперовому чи електронному варіанті, який надсилається на електронну адресу викладача: i.banasevych@gmail.com

1. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ У ФОРМІ РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ здійснюється з метою ознайомлення із першоджерелами даної дисципліни.

Реферування – це процес аналітичного опрацювання інформації, що полягає в аналізі первинного документу, знаходженні найвагоміших у змістовому відношенні даних (основних положень, фактів, доведень, результатів, висновків тощо). Процес реферування – низка логічних операцій, таких як: оцінка, відбір, аналіз та узагальнення відомостей, що містяться в первинному документі.

Наукові статті чи автореферати підбираються самостійно та повинні відповідати темі семінарського (практичного) заняття або темі самостійної роботи, яка виноситься на це заняття. Статті та автореферати повинні бути видані за останні 5 років. Реферат не повинен бути цитатником тексту статті (автореферату), а містити власні узагальнення, системні висновки щодо даної публікації. Якщо реферуванню підлягають наукові статті, то їх кількість не менше трьох.

2. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ У ФОРМІ ЕСЕ (більш ширшого за обсягом – **наукової роботи**) виконується студентом самостійно.

Есе – наукові, критичні та інші нариси, які відзначаються оригінальністю суджень і особливістю форми. Есе оформляється у вигляді письмової роботи обсягом до 8-10 сторінок та повинно розкривати актуальність теми, обґрунтованість висновків та містити перелік використаної літератури. Посилання на джерело по тексту роботи оформляти у квадратних дужках.

3. ПІДГОТОВКА ТА ОФОРМЛЕННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДО ТЕМ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.

Така форма індивідуального заняття має на меті узагальнення та систематизацію знань, які студенти отримують у процесі навчання.

Презентація – це електронний документ, що являє собою набір слайдів, призначений для демонстрації в аудиторії. Метою будь-якої презентації є візуальне подання систематизованої автором інформації з обраної тематики. Електронна

презентація, виконана за допомогою програми Microsoft PowerPoint або її аналогів — зручний спосіб донести інформацію аудиторії.

Створення презентації здійснюють при дотриманні таких правил щодо її змісту та оформлення.

1. Виділення основної ідеї:

- слайд має ілюструвати лише одну думку;
- інформація на слайді має містити лише основні положення виступу.

2. Підбір лише такого матеріалу, що підтверджує основні ідеї презентації:

- підбір графічного, аудіо- та відеоматеріалів;
- подання прикладів, порівняння, довідкової інформації.

3. Логічність послідовності подання матеріалу. Матеріал презентації можна розташувати у хронологічній або тематичній послідовності.

Визначення структури презентації передбачає визначення кількості слайдів у презентації, наповнення кожного слайду. Для досягнення кращого результату бажано керуватися такими правилами:

- Не заповнюйте слайд занадто великим обсягом інформації.
- Використовуйте короткі речення.
- Кількість рядків тексту на слайді і кількість слів у рядку — до 8.
- Для виділення найважливішої інформації використовуйте рамки, границі, заливку, різні розміри та кольори шрифтів тощо.
- Фон слайда й анімаційні ефекти не мають відволікати увагу від змісту.
- Текст слайда має легко читатися, тобто бути контрастним відносно фону (темний текст на світлому фоні або білий — на темному) і достатньо великим.
- Підпис до ілюстрації бажано розмістити під малюнком.

4. ПІДБІР НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ ДО ЗАПРОПОНОВАНОЇ ТЕМАТИКИ

Виходячи з обраної проблематики студент самостійно підбирає необхідний інформаційний матеріал. *Інформаційну базу* дослідження складають бібліографічні, інформаційні й довідкові видання, статистичний і фактичний матеріал, історичні джерела, законодавчо-нормативні документи тощо. Робота над пошуком необхідних літературних та інших інформаційних джерел починається з огляду систематичних та алфавітних каталогів наукових бібліотек, відкритих книжкових фондів, реферативних оглядів, бібліографічних покажчиків, посиланнях в книгах і статтях тощо.

По обраній тематиці студенту необхідно підібрати не менше **10 джерел**. Наукові джерела повинні відповідати саме цій темі, а не носити загальний характер. Перелік не повинен повторювати джерела, включені до списку рекомендованих у Методичних вказівках з відповідної навчальної дисципліни. Публікації повинні бути за останні 5 років.

На основі підбраного до теми дослідження інформаційного матеріалу складається *список використаних джерел, який повинен бути оформлений відповідно до вимог бібліографічного опису.*

Підбір наукових джерел проводиться за такими темами:

1. Проблема визначення предмета цивільного права.
2. Поняття методу цивільного права.
3. Цивільні правовідносини як особливий вид правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.
5. Проблеми невідчужуваності правоздатності та її обмеження.
6. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин (порівняльно-правовий аналіз національного та зарубіжного законодавства).
7. Теорії юридичної особи (минуле та сучасність).
8. Проблеми класифікації юридичних осіб.
9. Проблема категорії "зловживання правом" в теорії цивільного права.
10. Проблеми виконання цивільно-правових обов'язків.
11. Поняття і зміст суб'єктивного права на захист.
12. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності.
13. Види та форми цивільно-правової відповідальності.
14. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності.
15. Специфіка інституту індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг
16. Майнові та особисті немайнові права на об'єкти інтелектуальної власності, їх здійснення та захист.
17. Поняття особистих немайнових прав фізичної особи, їх правова природа.
18. Особливості особистих немайнових прав юридичних осіб.
19. Проблеми визначення критеріїв класифікації цивільно-правових договорів.
20. Підприємницький (господарський, комерційний) договір.
21. Зобов'язання щодо реалізації майна.
22. Зобов'язання з передачі майна в користування (теорія і практика).
23. Зобов'язання з виконання робіт у цивільному праві.
24. Транспортні зобов'язання.
25. Зобов'язання з договору зберігання.
26. Особливості зобов'язань по наданню посередницьких послуг.
27. Фінансові послуги в цивільному праві України.
28. Поняття, юридична природа та елементи зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди.
29. Проблеми визначення та відшкодування завданої моральної шкоди.
30. Особливості інституту ведення чужих справ без доручення.
31. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.
32. Особливості здійснення права на спадкування.
33. Правова природа спадкового договору.